

elméleti és gyakorlati tudnivalókat összegez a kiadvány végén. „...mindenki számára mindennap biztosítsunk ösztönzőt és sokoldalú egészségfenntartó programokat”.

A *kondicionálópark* leírása, a kondicionális koordinációs képességek fejlesztése, bemutatása, speciális fejlesztő gyakorlatok jelzése egy rendszerben való gondolkodást jelent ebben a fontos feladatsorban. (A nyilvántartás, ellenőrzés, edzésnapló jelzett vezetése legtöbb tanulónál, tanárnál csak ellenszenvet válthat ki, nincs szükség arra, hogy havonta a tanuló antropometriai értékeit, azok változásait jegyezze, illetve „bíróként” ellenőrizzeik egymás adatait.)

Szabó László főiskolai tanár megjegyzéseket fűz a három „mindennapos tanév” összeállításához, és jelzést ad a jövő tendenciáihoz, feladataihoz.

Jó ügyet szolgál a Csongrád Megyei Tanács művelődési osztálya, Pedagógiai Intézete a mindennapos testnevelés jelenlegi elgondolásainak támogatásával.

Fényes bizonyítéka annak, hogyan lehet egy újra és újra végiggondolt szép elvet: az ifjúság testi és szellemi fejlődésének harmonikus kibontakozását segíteni.

Melegen ajánlom a könyvet mindazoknak, akiknek szívügye az ifjúság nevelése.

DR. VESZPRÉMI LÁSZLÓ

R. Molnár Emma—Vass László

STILISZTIKAI ÁBÉCÉ

a magyar nyelv és irodalom tanításához

Sokévi elmaradottság után az utóbbi időben örvendetesen gyors fejlődésnek indult a stilisztika, a nyelvtudomány és irodalomtudomány komplex ötvözetét képező, a nyelvi kifejezőeszközökkel és -módokkal, a nyelvi és irodalmi stílussal foglalkozó tudományág. E fejlődés eredményeképpen különösen az utóbbi néhány évben a stilisztika különböző témaköreit érintő nagyobb lélegzetű elméleti és gyakorlati munkák láttak napvilágot (bővebben lásd a „*Mejegyések*”-ben szereplő irodalmat — Gy. Z.). Bár sem az általános, sem pedig a középiskolai oktatási tervekben nem szerepel a stilisztika elnevezésű tárgy, azonban az irodalom tantárgy keretén belül (nem kevésbé a művészeti tárgyak anyagában) a tankönyvekben levő, a művekhez elszórtan illeszkedő stilisztikai tudnivalók, fogalmak és magyarázatok, a velük kapcsolatos kérdések megvilágítása, az aktuálisan előforduló stílussajátosságok tisztázása sok időt vesz el a tanártól, diaktól egyaránt. A tanárok és diákok munkájának megkönnyítését, korszerű és gyors stilisztikai ismeretek nyújtását, s ezáltal gyermekeink kifejezőképességét, művészetek iránti fogékonyságát kívánja növelni és az általános

és középiskolában megalapozni a Módszertani Közlemények Könyvtára sorozat 11. kiadványaként megjelent *Stilisztikai ábécé*. Ez a lexikográfia műfajához sorolható korszerű stilisztikai ismereteket nyújtó, a magyar nyelv és irodalom tanítását elősegíteni kívánó, az anyanyelvi nevelés és oktatás rendszeréhez szervesen kapcsolódó kézikönyv R. Molnár Emma és Vass László, a JGYTF Magyar Nyelvészeti Tanácsa oktatóinak avatott tollát és magas szintű szakmai ismereteit dicséri.

A *Stilisztikai ábécé* felépítése a következő: a szótár egy rövid *Bevezetőből* (5—6. old.), a tulajdonképpeni szótári részből (*Stilisztikai fogalmak szótára*, 7—29. old.), a szótárban szereplő stilisztikai alapfogalmak *címzőjegyzékéből* (30—134. old.) áll. A szótárt egy *névmutató* zárja, amely a címszavak értelmezését szemléltető példák forrásául szolgáló általános iskolai olvasmányanyag címjegyzékét, illetve szerzőik nevének betűrendes mutatóját tartalmazza (135—140. old.).

A *Bevezető* részben R. Molnár Emma, a szótár egyik szerzője röviden ismerteti a szótár megalkotásának célját, szól az anyanyelvi nevelés és oktatás hatékonyságának növelésében betöltendő szerepéről, a szótár megírásának előzményeiről. Az előszóból megtudhatjuk, hogy a szerzők a négy felső tagozatos irodalmi olvasókönyv alapján gyűjtötték össze a legfontosabb stilisztikai fogalmakat. A szótár összesen 118 címszóval tartalmaz, amely meghatározását 43 alkotó 146 művéből vett 392 idézet illusztrál, amelyek kiválasztása közel négyezer cédula megrostálásával történt.

A gyűjtemény legfontosabb részét kitevő tulajdonképpeni szótári rész — a *Stilisztikai fogalmak szótára* — címszavának túlnyomó többségét a hagyományos stilisztika alapvető terminus technicusa alkotja. A szerzők szavai szerint „...listájuk a felső tagozatos tankönyvek alapján széles körű szakmai tapasztalatok és módszertani, pedagógiai szempontok figyelembevételével állt össze. A címjegyzékre minden olyan terminus technicus felkerült, amely a stilisztika és a stílus lényegéhez így vagy úgy hozzátartozik, s amelynek ismerete és/vagy alkalmazása ezen az iskolai fokon a tantervi előírásoknak megfelelően a tanulóktól elvárható...” (Vass László, 1989). A hagyományos stilisztika számos terminus technicusa mellett így került be a szótárba „szép számban olyan alakanti (*főnév, határozószó, igeragozás, igekötők, igemód* stb.), mondattani (*alany, állítmány, jelző, egyszerű mondat, biányos mondat, körmondat* stb.), lexikológiai (*szólás, szóösszetétel, szóismétlés, szójelentés, poláris kifejezés* stb.), szociolingvisztikai (*csoportnyelv, szakszó-kincs, diáknyelv, argó, zsargon* stb.) szakkifejezés, amelyek jellegüknél fogva számottevően befolyásolják a stílus alakulását, vagy szoros összefüggésben állnak a stilisztikával. Ha figyelembe vesszük a szótár didaktikus voltát, a

szótár célját, a vele szemben támasztott elvárásokat, amelyek eleve meghatározzák a gyűjtemény tartalmát, felépítését is; a szótárba került terminus technicusok heterogen voltát, a stilisztikai alapfogalmak ily tág értelmezését helyénvalónak tartjuk. A stilisztikai ismeretek ugyanis tudvalevően mind a nyelvtan, mind pedig az irodalom, valamint a legtöbb művészeti tárgy illetékességi körébe beletartoznak, s így egyaránt érintik nemcsak a nyelvtan- és irodalomtanítás anyagát, hanem az anyanyelvi nevelés és oktatás egész rendszerét is.

A szótári részben a címszavak ábécé sorrendben következnek egymás után. A szócikkben a stilisztikai alapfogalmakat jelölő címszók nagybetűvel vannak szedve, s ez kiemeli a címszavakat az utánuk következő magyarázó szövegből. Néha egy-egy szócikkben több (gyakran négy) címszó is szerepel, amelyek általában egymáshoz szorosan kapcsolódó fogalmi rendszerhez tartoznak, s magyarázatukat célszerű egy szócikkben megadni.

Egyes szócikkekben azonban, sajnálatos módon, elmaradnak az illusztrációs példák: így például az ÁLLANDÓSULT SZÓKAPCSOLÁTOK szócikkben a *szállóige* utaló címszóra nincs illusztrációs példa (8—9. old.). Ugyanezen címszón belül tárgyalt, az állandósult szókapcsolatok különböző fajtáira utaló címszavak közül ábécé sorrendben következő saját helyén külön szócikkben szerepel a *szólás* címszó (122. old.), azonban a *közmondás* és *szállóige* címszók hiába keressük a szótárban — ezek a stilisztika illetékességi körébe is tartozó címszavak elkerülték a szótár szerzőinek figyelmét. A BETŰSZÓ, SZŐSSZEVONÁS, SZŐRÖVIDÍTÉS szócikkbe véleményünk szerint mindhárom utaló címszót célszerű lenne külön-külön idézzel illusztrálni (15. old.). A címszavak után zárójelben dőlt betűvel utalás történik az adott címszó eredetére: LÁTSZÓLAGOS KÉPTELENSÉG (gör. *paradoxon*) (70. old.); MEGSZEMÉLYESÍTÉS (lat. *personificatio*) (71. old.); MEGSZÓLÍTÁS (gör. *apostrophe*) (72. old.); METAFORA (gör. 'átvitel') (72. old.); METONÍMIA (gör. 'névcseré') (77. old.); NAGYÍTÁS, TŰLZÁS (gör. *auxesis, hyperbola*) (80. old.); SZINEKDOCHÉ (gör. 'együttérés, velezérés') (109. old.) stb.

A szótár szerzőinek következetesebben kellene eljárniok annak megítélésében, hogy a címszavas terminus technicusok közül melyek azok, amelyek (több-kevesebb változtatással) eredeti alakjukban kerültek át nyelvünkbe, s melyek azok, amelyek inkább tükörfordításban közismertebbek.

Véleményem szerint a METAFORA, METONÍMIA, SZINEKDOCHÉ mellett a PARADOXON és a HYPERBOLA (HIPERBOLA) is inkább eredeti alakjukban használatosak, ellenben a MEGSZEMÉLYESÍTÉS (lat. *personificatio*) a MEGSZÓLÍTÁS (gör. *apostrophe*) inkább tükörfordításos alakban közismertek.

A címszavak eredetére történő utalás után a *meghatározások* következnek. Az értelmezések során a szerzők messzemenően figyelembe veszik a tanulók életkori sajátosságait, gondolkodási mechanizmusát, érthető, egyszerű, világos nyelven fogalmaznak, ugyanakkor ezek a szempontok, törekvések sohasem mennek a definíciók tudományosságának, helyességének és pontosságának a rovására. A meghatározásokat csaknem minden esetben példák, szemelvények követik, amelyek zöme az irodalmi olvasmányok törzsanyagából, illetve a kiegészítő irodalomból került ki, s csupán néhány kivételes esetben éltek a szerzők beszélt köznyelvi, valamint más művekből vett példákkal. A definíciók és a szemléltető példák kölcsönösen értelmezik vagy igazolják egymást, megkönnyítik a szócikkkel feldolgozását. Több szócikk végén utalás található a szóban forgó szócikkkel ilyen vagy olyan kapcsolatba hozható más címszavakra.

A szótárban néhány szócikkhez vagy a szócikkben szereplő idézethez képi illusztrációk illeszkednek. A szerzők szándéka szerint a szótárban szereplő illusztráció a képiség szemléltető erejével az értelmezendő címszó jelentésének feltárását, jobb megértését hivatott elősegíteni. Véleményem szerint *Barczánfalvi Ferenc* készítette fekete-fehér illusztrációk a legtöbb esetben nincsenek szerves összefüggésben sem a címszavak jelentésével, sem pedig az idézetekkel, nem segítik elő a stilisztikai fogalmak jobb megértését.

Ennek okát egyrészt a képek színes nyomdai kivitelezésének korlátaiban, másrészt viszont az illeszkedő illusztrációk szervezésében avagy szervertelenségében látom. Így például az az ÉRTELMEZŐ címszó szócikkéhez kapcsolódó fekete-fehér illusztráció, amely a szerzők szavai szerint „... az értelmezős szerkezeteket különösen kedvelő...” impresszionista stílus ábrázolását kívánna szolgálni (27. old.), épp az impresszionista festészet egyik legfőbb jellemvonása a színhatás elmaradása miatt nem éri el célját, funkció nélkül marad.

A szótár használatát a tárgyalt stilisztikai fogalmakat megnevező műszavak visszakeresését, a köztük való eligazodást megkönnyíti a *címszójegyzék*, amelyben ábécé sorrendben, az első címszó előfordulási helyén, a szócikk minden egyes címszava közepes betűvel van feltüntetve, a továbbiakban pedig saját helyükön az utaló címszavak apróbetűvel szedve még külön-külön is szerepelnek. A mutató minden egyes címszó után a lapszámokat is feltünteti.

A *Stilisztikai ábécé* szerkezetébe való részletesebb betekintés céljából hadd álljon itt a következő szócikk:

ELLENTÉTES ÉRTELMŰ SZAVAK vagy ANTONIMÁK (gör. *antoniμία* 'ellentétes értelműség') — azok az alakilag teljesen különböző szavak, amelyekhez egymással szimmetrikusan szemben álló, ellentétes jelentés kap-

csolódik. Egy-egy szónak annyi antonimája van, ahány jelentése. Az ellentétes értelmű szavak stílushatása a szimmetrikusan ellentétes két jelentés különbségének hirtelen felfedezéséből adódik. Pl.:

Nállunk jó újság van, de neköd rossz nagyon,
(Kádár Kata)

„Egy ezredévi szenvedés
Kér éltet vagy halált!”
(Vörösmarty M.: Szózat)

L. még: *Alakzat, Ellentét, Poláris kifejezés.*

A *Stilisztikai ábécé* megjelenítése a Módszertani Közlemények szerkesztőbizottságának vállalkozókedvét és problémaérzékenységét dícséri. A szerzők és a kiadó a szótár közreadásával nemcsak az általános iskolai tanárok munkáját és a felső tagozaton tanuló diákok anyanyelvi nevelését segítik elő, hanem az általam ismertetett segédkönyvét haszonnal forgat-

hatják a stilisztika rejtelmeként iránt érdeklődők, anyanyelvi kultúrájukat fejleszteni kívánók egyaránt. A *Stilisztikai ábécé* alapul szolgálhat egy minden igényt kielégítő nagyobb terjedelmű stilisztikai szótárnak.

Megjegyzések:
Szabó Zoltán: Szövegnyelvészet és stilisztika. Tankönyvkiadó, Budapest, 1988.

Szabó G. Zoltán és Szőrényi László: Kis magyar retorika, Tankönyvkiadó, Bp., 1988.

Gáspári László: Stilisztika, Tankönyvkiadó, Bp., 1988.

Vass László: Mutatvány a magyar nyelv és irodalom tanításához készülő stilisztikai ábécéről. Módszertani Közlemények 1989/2. 122—129. old.

Módszertani Közlemények Könyvtára 11. Tanárok Könyvtára 2. Szeged, 1989. 140 p.

DR. GYÖRKE ZOLTÁN

SZEMIOTIKAI SZÖVEGNYELVÉSZET

A szövegtani kutatás néhány alapkérdése

Szerkesztők:

Petőfi S. János és Békési Imre

Petőfi S. Jánossal, a szemiotikai textológia világhírű kutatójával több év óta munkakapcsolatban áll a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke. E kapcsolat első, másoknak is hasznos terméke ez a tematikus kötet, amely a legalapvetőbb szövegnyelvészeti, interpretációelméleti és szövegstilisztikai kérdéseket foglalja magában.

A kötet első része tanulmányokat tartalmaz, a második egy diszkusziót közöl (*Petőfi S. János, Csúri Károly, Békési Imre, Nagy L. János és Vass László* részvételével) a legfontosabb szövegnyelvészeti fogalmakról. Irodalmároknak, nyelvszakos kollégáknak és hallgatóknak különösen hasznos eligazítást kínál a kötet 3. és 4. fejezete is: egy szövegnyelvészeti terminológiai szótárt, valamint egy ajánló bibliográfiát, amely részletesen áttekinti a magyar nyelvű szakirodalmat, és súlyozva válogat a nemzetközi publikációkból.

A kiadvány modern, emblematisz borítója Papp György munkája.

A *Szemiotikai szövegnyelvészet* terveink szerint sorozat lesz. Első kötete előreláthatólag 1990 első felében jelenik meg. Ára várhatóan 150,— Ft. Előmegrendeléseket a következő címre lehet küldeni: Módszertani Közlemények Kiadóhivatala: 6725 Szeged, Hámán Kató utca 25.